

Sisäministeriölle

25.3.2024

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi

Suomen Punainen Risti on viranomaisia tukeva julkisoikeudellinen yhteisö, jonka oikeudellisesta erityisasemasta on Suomessa säädetty lailla (238/2000) sekä sen nojalla annetulla tasavallan presidentin asetuksella (827/2017). Suomen Punaisen Ristin tehtävänä on kaikissa oloissa suojella elämää ja terveyttä sekä puolustaa ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi edellytyksistä, joiden vallitessa valtioneuvosto voisi päättää rajoittaa kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten vastaanottamista rajatulla osalla Suomen valtakunnanrajaa.

Sisäministeriön ehdotus lainsäädännöksi on erittäin poikkeuksellinen ja rikkoo selvästi ihmisten perustavanlaatuisia oikeuksia, joilla turvataan elämää ja ihmisarvoisen kohtelun ydintä. Näitä ovat muun muassa palautuskielto ja kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto. **Kyseessä olevat oikeudet ovat ehdottomia, eikä niistä voida poiketa edes aseellisen selkkauksen aikana.** Esitysluonnoksen mukaista lakia ei tule Suomessa säätää. Selvästi kansainvälisiä sopimuksia rikkovan lain säätäminen on vaarallinen ennakkotapaus, jonka perustella vastaavia kansainvälisen oikeuden vastaisia toimia voitaisiin vastaisuudessa perustella.

Suomi on pitkäjänteisesti puolustanut ja edistänyt oikeusperustaista kansainvälistä järjestelmää. Jos Suomi, joka on tunnettu ihmisoikeuksia kunnioittavana ja puolustavana demokratiana itse poikkeaa keskeisistä ihmisoikeusnormeista, on tällä vaikutuksia myös laajemmin oikeusperustaiselle järjestelmälle.

Suomella on oikeus hallita maahantuloa, mutta näin tehdessään sen täytyy kunnioittaa ihmisoikeuksia

Suomella on suvereniteettinsa puitteissa oikeus hallita ja valvoa rajojaan sekä rajoittaa maahantuloa ja päättää oikeudesta saapua maahan. Näin toimiessaan sillä on kuitenkin velvollisuus noudattaa ihmisoikeusvelvoitteita ja turvata ihmisoikeuksien toteutuminen maan rajavalvonnassa. Erityisesti valtion on huolehdittava siitä, että palautuskieltoa ja joukkokarkotuksen kieltoa kunnioitetaan. Perheen yhtenäisyyden säilyminen on menettelyissä turvattava, eikä lapsia ja vanhempia tule missään tilanteessa erottaa toisistaan. Ihmisten perustarpeista on huolehdittava ja turvattava mahdollisuus saada apua ja suojelua.

Oikeusvaltiona Suomi ei voi tosiasiallisesti poiketa ihmisten aivan keskeisistä oikeuksista ilman, että asiasta tehdään päätös, joka voidaan saattaa riippumattoman tuomioistuimen arvioitavaksi.

Esitysluonnoksessa selvitetään laajasti kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten sekä Suomen perustuslain asettamia edellytyksiä maahanmuuton hallinnalle. **Esitysluonnoksessa tuodaan useissa kohtaa erilaisin sanakääntein esille, että edellytykset eivät esityksessä täyty.** Mainitut oikeudet perustuvat keskeisimpiin maailmanlaajuisiin ja alueellisiin ihmisoikeussopimuksiin kuten YK:n pakolaisyleissopimukseen, kidutuksen vastaiseen sopimukseen, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen

yleissopimukseen, Euroopan ihmisoikeussopimukseen, sekä erityisryhmien oikeuksia turvaaviin sopimuksiin kuten esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen.

Kansainväliset tuomioistuimet kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja EU tuomioistuin ovat todenneet laittomaksi sellaisen menettelyn, jossa rajalle tai rajan yli saapuvat ihmiset voitaisiin poistaa maasta ilman asianmukaista turvapaikkamenettelyä. Palautuskiellon ja joukkokarkotuksen kiellon mukaisesti ihmisiä ei saa palauttaa suoraan tai välillisesti maahan, jossa heitä uhkaavat vakavat ihmisoikeusloukkaukset. Ihmisille on ennen maasta poistamista annettava mahdollisuus esittää syyt miksi heitä ei pitäisi poistaa maasta ja hakea turvapaikkaa. Tämä on asetettu vahvasti lähtökohdaksi myös kahden viikon päästä hyväksyttävässä EU:n siirtolais- ja turvapaikkasäännösten uudistuksessa, jossa on nimenomaisesti huomioitu myös maahanmuuton välineellistämistilanteet.

Luonnos hallituksen esitykseksi ei turvaa tosiasiallista mahdollisuutta turvapaikanhakuun, eikä takaa, että palautuskieltoa kaikissa tilanteissa kunnioitettaisiin.

Kansallisen turvallisuuden vuoksi tehtäviä toimenpiteitä ei saa kohdistaa suojelua tarvitseviin ihmisiin

Lakiesityksen tarkoituksena on vieraan valtion tai muun toimijan Suomeen kohdistaman vaikuttamisen torjuminen. Valtiolla on oikeus ja velvollisuus huolehtia alueensa ja toimivaltansa piirissä olevien ihmisten turvallisuudesta. Esitysluonnoksen mukaan turvallisuutta uhkaavat toisen valtion toimet, joilla sallitaan tai edistetään turvapaikanhakijoiden pääsyä Suomen rajoille, eivät turvapaikanhakijat itse. **Vaikka vieras valtio tai muu toimija käyttäisikin maahantulijoita välineenä poliittisille tavoitteille, Suomen ei tule tehdä samoin.** Ihmisten käyttäminen välineenä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi ei ole missään olosuhteissa hyväksyttävää. Rajalle saapuvia maahantulijoita tulee kohdella ihmisarvoisesti heidän yksilölliset tarpeensa huomioiden, ei vaikuttamisen välineenä. Edes aseellisen selkkauksen tilanteessa suojeltuihin ihmisiin kohdistuvat toimet ja vastatoimet eivät ole kansainvälisessä oikeudessa sallittuja. Suomeen kohdistuvaa vaikuttamista torjuvia toimenpiteitä ei voida kohdistaa suojelun tarpeessa oleviin ihmisiin, joita käytetään vaikuttamisessa hyväksi.

Suomi ei saa toimillaan aiheuttaa humanitaarista kriisiä rajalle

Euroopassa useat valtiot ovat viime vuosina käyttäneet maahantulon estämiseen toimenpiteitä, jotka on todettu laittomiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja EU:n tuomioistuimessa. Toimenpiteet ovat johtaneet rajoilla humanitaariseen kriisiin. Ihmisiä on kuollut ja vammautunut ja toimilla on aiheutettu merkittävää inhimillistä kärsimystä. Punaisen Ristin kansalliset yhdistykset ovat pyrkineet lievittämään kärsimystä tarjoamalla humanitaarista apua raja-alueilla. Lähialueella mm. Liettuan Punainen Risti on vierailut sairaaloissa tapaamassa ihmisiä, joilta on jouduttu amputoimaan raajoja.

Suomen rajoille ei tule luoda edellytyksiä humanitaarisen kriisin kehittymiselle. Paras tapa vastata pyrkimykseen vaikuttaa Suomeen maahanmuuttoa ohjaamalla, on varmistaa, että käytössä on tehokkaat ihmisoikeuksia kunnioittavat järjestelmät ja resurssit asioiden käsittelemiseksi. Tämä tarkoittaa turvapaikkahakemusten tarvittaessa nopeaa, mutta asianmukaista käsittelyä, jossa paitsi selvästi perusteettomat, myös selvästi perustellut hakemukset voidaan käsitellä. Yksittäisten ihmisten mahdollisesti aiheuttama uhka ei ole lakiesityksen keskeinen peruste, mutta myös tällaisiin uhkiin voidaan vastata nimenomaan asianmukaisella menettelyllä.

Odotus kansainvälisen suojelun tarpeen arvioinnista pikaisesti rajalla on kohtuuton yksittäiselle rajavartiijalle

Oikeus ja tarve turvapaikkaan tai muuhun kansainväliseen suojeluun on selvitettävä asianmukaisessa menettelyssä, joka varmistaa oikeusturvan toteutumisen. Menettelyt ovat perusteellisia, koska virheiden seurauksena ihminen saattaa menettää henkensä tai joutua kidutetuksi tai muuten epäinhimillisen kohtelun kohteeksi. Asian selvittäminen edellyttää asiantuntemusta ja perusteiden tarkkaa selvittämistä, jota ei ole mahdollista tehdä ehdotetun kaltaisessa "summaarisessa menettelyssä", jota ei ole säännelty ja jota eivät koske oikeusturvatakeet. Käytännössä rajalla tehtävä käännätysprosessi asettaa vastuun ihmishengistä rajaviranomaiselle ja edellyttää, että he selvittävät ihmisten suojelun tarvetta tavalla, joka ei ole käytännössä mahdollista eikä kuulu heidän tehtäviinsä. Epäselväksi jää, miten ja kenen toimesta rajaviranomaisia koulutettaisiin esimerkiksi haavoittuvuuksien tunnistamiseen ja miten tulkkaus tilanteessa järjestettäisiin. Rajaviranomaisen tehtäväksi jäisi myös arvioida, tuleeko haavoittuvassa asemassa olevan henkilön perheenjäsenen päästää hakemaan turvapaikkaa. Perheenjäseniä ei kuitenkaan missään tilanteessa saa erottaa toisistaan. Tämän kaltaiset arvoinnit antavat merkittävän vastuun ja aiheuttavat eettistä kuormitusta yksittäisille rajavartiijoille.

Mahdollisuus saada apua ja humanitaarisen avun toimittaminen apua tarvitsevien ihmisten luokse on kaikissa tilanteissa turvattava

Riippumatta asemastaan ihmisillä on oikeus saada tarvitsemaansa apua ja suojelua. Punaisella Ristillä tulee humanitaarisen avun ja suojelun antamiseksi olla pääsy kaikkien siirtolaisten luokse. Tämä periaate on lausuttu muun muassa Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun konferenssin päätöslauselmissa, jotka Suomen valtio on osaltaan hyväksynyt. Kaikessa maahanmuuton hallintaa koskevassa sääntelyssä on siten huolehdittava, että Punaisella Ristillä ja keskeisillä pakolaisille apua tarjoavilla toimijoilla on kaikissa tapauksissa pääsy turvapaikanhakijoiden luokse antamaan humanitaarista apua ja suojelua. **Pääsy ja mahdollisuus avun antamiseen rajalla ja raja-alueella tulee siten nimenomaisesti esityksessä turvata.**

Eero Rämö

pääsihteeri
Suomen Punainen Risti